VI. Pilys
Castles

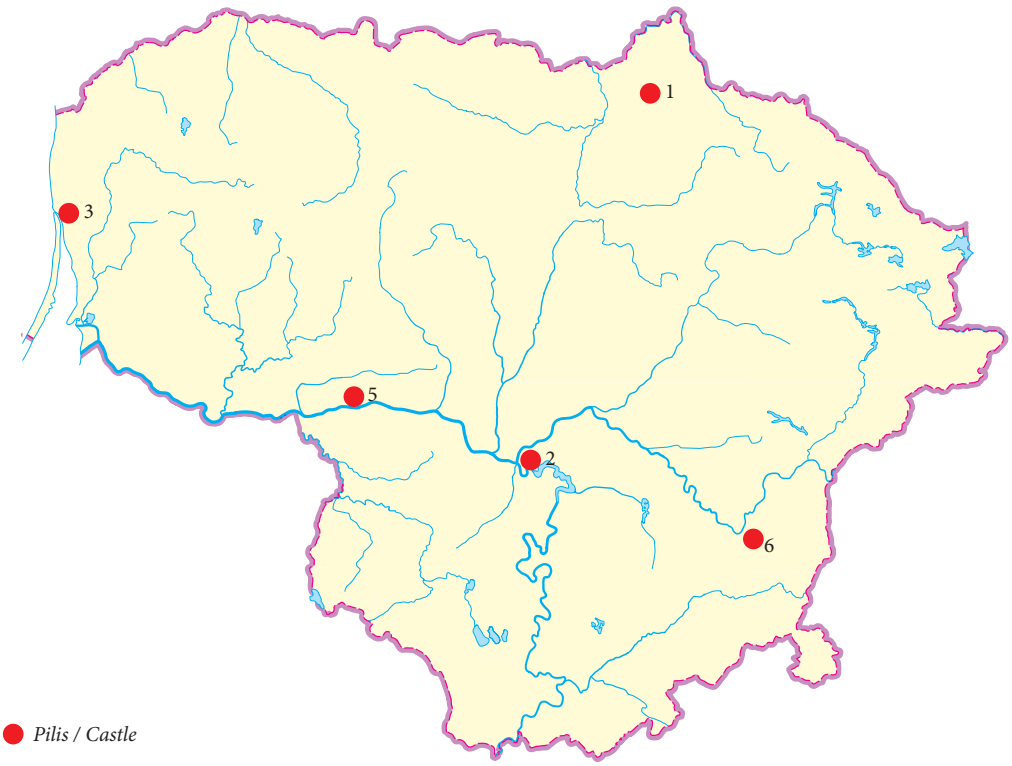

1. *Biržai (ir IX)*
2. *Kaunas*
3. *Klaipėda (žr. IX)*
4. *Medininkai*
5. *Panemunė*
6. *Vilnius (ir IX)*

Linas Girlevičius

Medininkų piliavietė

2011 m. APC tęsė 2010 m. pradėtus (žr. *ATL 2010 metais*, Vilnius, 2011, p. 173–180) archeologinius tyrimus Medininkų piliavietėje (UK 5681), susijusius su pilies rekonstrukcijos darbais pritaikant ją turizmui. 2011 m. tyrimai atlikti 432 m² plote (1 pav.). Didelės apimties tyrimai atlikti pilies kiemo ŠR dalyje, įrengiamos aikštelės prie atstatomo pilies ŠR bokšto – donžono P fasado vietoje. Taip pat tyrinėta naujai suprojektuoto keliuko donžono link vietoje, įrengiamų požeminių inžinerinių tinklų trasų vietose: pilies kiemo ŠV dalyje, donžono pirmojo aukšto patalpoje bei pilies mūrų išorėje, ties donžono ŠV kampu ir prie pilies Š gynybinės sienos išorinės dalies.

Prie donžono P dalies tirti plotai 11A ir 11B. Kultūrinio sluoksnio storis čia viršija 2 m. Jis susiformavęs virš pilko–gelsvo šlyno įžemio. Ankstyviausias fiksuotas 5–20 cm storio sluoksnis su degėsiais – tamsiai pilkos spalvos žemė. Tikėtina, kad šioje piliavietės dalyje tai yra buvusį natūralų reljefą dengusios velėnos liekanos. Aukščiau pilkos žemės sluoksnio tirti formuojant pilies kiemo paviršių supilti sluoksniai. Tai iki 30 cm storio maišyto šlyno, kuriame būta nedaug statybinių griuvenų, ir maišyto žvyro sluoksniai. Šis gruntas veikiausiai supiltas iškasus jį iš tranšėjų bei kitų iškasų pilies sienų pamatų statybai, o galbūt netgi niveliuojant pilies kiemo paviršių. Šiuose sluoksniuose tiksliau datuojančių archeologinių radinių neaptikta, todėl pilies statybos laikotarpio patikslinti nepavyko. Aukščiau šių sluoksnių prie pilies mūrų tirti statybos darbų metu susiformavę kalkių skiedinio, smulkių griuvenų sluoksniai. Jų storis siekė net iki 90 cm. Tyrimų metu nustatyta, kad pilies R gynybinė siena statyta ant kalkių skiedinio nesurištų stambių riedulių. Banketė nuo sienos V fasado išsikišusi apie 20–25 cm. Šis pagrindas krautas ant šlyno įžemio. Griovio (jei jis buvo iškastas) šiam pagrindui statyti parametrų iš pilies vidinės pusės nustatyti nepavy-

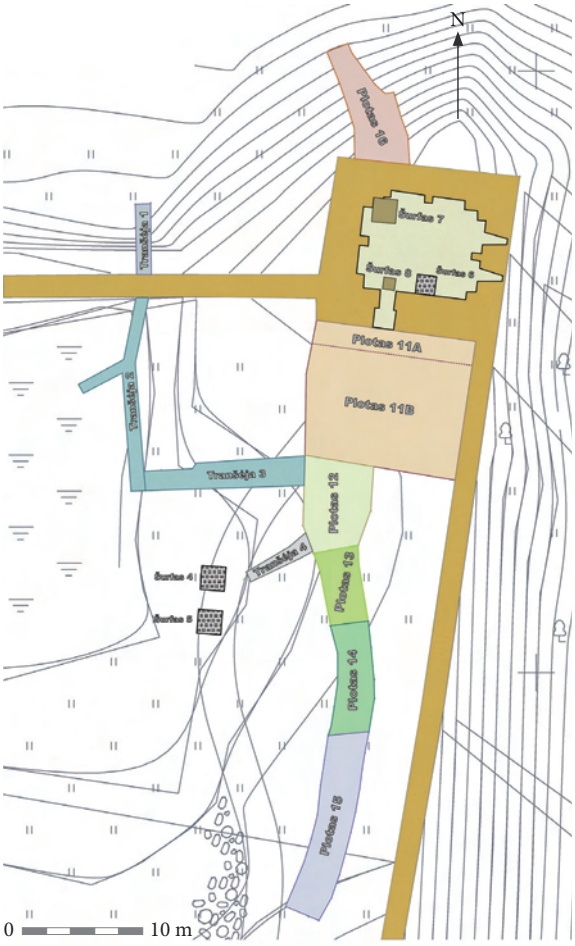

1 pav. Medininkų piliavietėje 2011 m. atliktų tyrimų situacijos planas. L. Girlevičiaus brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavations conducted at the Medininkai castle site in 2011.

2 pav. Pilies gaisro sluoksnyje aptikta pasaga. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 2. The horseshoe discovered in the layer from the castle fire.

3 pav. Pilies irimo (griuvenų) sluoksnio apatinėje dalyje aptiktas arbaleto strėlės antgalis. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 3. The crossbow bolt head discovered in the bottom part of the layer from the castle's disintegration (rubble layer).

ko. Donžono V siena statyta ant iš stambių riedulių statyto pamato, kuris nuo įėjimo vartų angos slenksčio įgilintas 1–1,2 m ar net giliau. Pamate rieduliai rišti kalkių skiediniu, apatiniai skiediniu surišti menkai, nes, matyt, buvo sumesti į pamatų duobę. Nuo donžono P fasado plokštumos pamatas išsikiša 70–80 cm. Vėliau pamato praplatėjimas užpiltas šlynu, o ties vartų slenksčiu bokšto išorėje padėtas masyvus plokščias akmuo, kuris, tikėtina, kurį laiką atliko pakopos funkciją. Panašu, kad donžono ir pilies R gynybinės sienos Š dalies mūrų apatinės dalys mūrytos vienu metu, o likusioji gynybinės sienos dalis primūryta vėliau. Pilies viršutinės mūrų dalys mūrytos naudojant pastolius. Prie R gynybinės sienos, 1,2–1,5 m atstumu nuo jos V fasado, po statybiniais kalkių skiedinio, smulkių griuvenų sluoksniais aptiktos 6 nevienodais atstumais išdėstytos stulpavietės. Dėl aukšto gruntinio vandens lygio ne visur pavyko nustatyti tikslų jų įgilinimą. Stulpai nuo 25 iki 35 cm skersmens. Buvusiame pilies kiemo paviršiuje kokių nors patvarių dangų liekanų aptikti nepavyko. Virš statybinių, niveliacinių paviršių fiksuoti iki 60 cm storio pilkos žemės sluoksniai. Jie veikiausiai susiformavo gana trumpą laiką egzistavus piliai, pilies gaisro metu (ankstesnių tyrimų metu nustatyta, kad gaisras vyko 1402 m.) ir yrant šiam gynybiniam statiniui. Sluoksnyje yra angliukų, perdegusių statybinės keramikos fragmentų, gana daug riedulių iš pilies mūrų. Šiame kultūrinio sluoksnio horizonte, virš jo tirto griuvenų sluoksnio apatinėje dalyje surasta nedaug metalinių archeologinių radinių. Iš jų pažymėtini arklio pasaga (2 pav.), aplūžęs įtveriamasis arbaleto strėlės antgalis (3 pav.).

Aukščiau pilkos žemės sluoksnio tirti iki 1,8 m storio griuvenų sluoksniai. Dalis jų suformuota tarybiniu laikotarpiu, dalis – tikslingai griaunant pilį XIX a., o apatinė griuvenų sluoksnio dalis susiformavo natūraliai yrant nenaudojamiems pilies mūrams. Griuvenų sluoksniuose archeologinių radinių surasta nedaug. Išskirtini statybinės keramikos dirbiniai ir jų fragmentai. Tai čerpės vienuolės, paprastosios ir nerviūrinės (profiliuotos) plytos, grindų plytos. Dalyje šių radinių – gyvūnų pėdų, kanopų (4, 5 pav.), žmonių pirštų įspaudai. Kitų radinių surasta mažai.

Suprojektuoto keliuko vietoje tirti plotai 12–15. Visoje keliuko trasoje viršutinė kultūrinio sluoksnio dalis suformuota XX–XXI a. Tai piltas žvyras, maišyta rusvos spalvos žemė su griuvenomis. Šiuose viršutiniuose sluoksniuose aptikta nedaug archeologinių radinių. Dauguma jų datuotini XIX–XX a., tačiau

0 10 cm

0 10 cm

4 pav. Plyta su gyvūno kanopos įspaudu. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 4. A brick with a hoof print.

5 pav. Plyta su gyvūno kanopos įspaudu. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 5. A brick with a hoof print.

buvo ir ankstesniu laikotarpiu datuojamų radinių. Tirtos vietos P dalyje (plotas 15) po viršutiniais sluoksniais atkastas apie 13 m ilgio iš nedidelių akmenų krautas netvarkingas grindinys (6 pav.). Jis iš esmės sutapo su buvusio keliuko R dalimi. Tiek virš grindinio, tiek žemiau jo surasta XX a. II puse datuojamų archeologinių radinių. Taigi grindinys, matyt, tada ir įrengtas, tiesiog sumetus akmenis į vėsiuoju, drėgnuoju metų laiku klampų gruntą. Galbūt grindinys įrengtas paveldosauginiais tikslais, tam, kad donžono link važiuojanti technika neardytų kultūrinio sluoksnio? Pir-

6 pav. Plote 15 atkastas akmenų grindinys iš P. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 6. The stone paving discovered in area 15 as seen from the S.

7 pav. Plote 14 atkastos arklių kaukolės. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 7. The horse skulls unearthed in area 14.

minis paviršius – šlyno įžemis tolygiai žemėjo P–Š kryptimis. Virš jo susiformavo 40–80 cm storio tamsiai pilkos spalvos žemės kultūrinis sluoksnis, preliminariai datuojamas XIV a. pabaiga – XVIII a. Jame aptiktas nedidelis kiekis archeologinių radinių: geležinių radinių ir jų nuolaužų, smulkių buitinės keramikos šukių, statybinės keramikos dirbinių fragmentų. Bene įdomiausi osteologinės medžiagos radiniai. Ploto 13 ŠR kampe surasta ir dalinai ištirta duobė, kurioje buvo sunkiojo arklio (kelių arklių?) skeleto dalys, į duobę sumestos neanatomine tvarka. Ploto 14 P dalyje aptiktos 2 arklių kaukolės, užkastos tokiu pat būdu – snukio dalimis į viršų (7 pav.). Arklių galvų užkasimo laikas ir aplinkybės nežinomos. Tyrimų metu surasti gyvūnų kaulai perduoti prof. Linui Daugnorai tolesniems tyrimams.

Į ŠV nuo donžono ŠV kampo ištirtas plotas 16 (8 pav.). Čia planuota įrengti nuotekų trasą ir valymo įrenginius. Pavyko padaryti iki 4,5 m aukščio pjūvį, kuriame fiksuota kultūrinio sluoksnio stratigrafija šioje piliavietės dalyje. Šlyno įžemis tolygiai žemėja nuo bokšto gynybinio griovio link. Virš šlyno įžemio yra susiformavęs 8–20 cm storio tamsiai pilkos–juodos žemės, kai kur maišytos su šlynu, sluoksnis. Radinių sluoksnyje neaptikta. Įdomu tai, kad prie donžono Š sienos juodos žemės sluoksnis susiformavo virš iki 25 cm storio kalkių skiedinio ir smulkių griuvenų sluoksnio. Šis faktas leidžia teigti, kad juodos žemės sluoksnis, kuris tirtas ir pilies kiemo ŠR dalyje, donžono patalpoje, susiformavo jau pradėjus pilies statybą. Virš juodos žemės sluoksnio tirti supilti ir pilies statybos metu susiformavę sluoksniai: maišytas šlynas, maišytas žvyras su smulkiomis griuvenomis, kalkių skiedinio, kai kur maišyto su pilka žeme, sluoksnis, žvyras. Bendras šių sluoksnių, formavusių priešais donžoną buvusį pylimą, storis buvo iki 1 m. Virš šių sluoksnių susiformavo storesni nei 2 m pilies gaisro, irimo, tikslingo ardymo sluoksniai, kuriuos sudarė statybinės griuvenos, stambūs ir vidutinio dydžio akmenys. Aukščiau šių sluoksnių tirti XIX–XX a. pabaigoje suformuoti sluoksniai.

Tiriamieji darbai atlikti įrengiant kitus požeminius inžinerinius tinklus. Jų metu sužinota naujų duomenų apie kultūrinio sluoksnio pobūdį iki šiol netirtose vietose, nors archeologinių radinių aptikta vos keletas. Gana nedidelės apimties archeologiniai tyrimai atlikti donžono pirmojo aukšto patalpoje. Jų metu papildyti iš ankstesnių tyrimų žinomi duomenys apie kultūrinio sluoksnio stratigrafiją ir jo pobūdį.

The Medininkai Castle Site

In 2011, the excavation, begun in 2010, at the Medininkai castle site (Vilnius District) was continued with the excavation of 432 m^2,

mostly in the NE part of the site near the castle's NE tower – donjon (Fig. 1). Areas 11A and 11B were excavated near its S part. The cultural layer there was over 2 m thick. It was determined that the large fieldstone foundation, the base of which was 1–1.2 m below the entrance threshold, was dry laid below the castle's E defensive wall and bonded with lime mortar below the donjon's W wall. Layers of grey soil up to 60 cm thick were recorded above the surface of the construction and levelling layers and had probably formed during the castle's fairly brief existence, the 1402 castle fire, and the demolition of its walls. The layer contains charcoal, fragments of charred construction ceramics, a fairly large quantity of fieldstones from the castle's walls, and a few metal artefacts: a horseshoe (Fig. 2) and a disintegrating tanged crossbow bolt (Fig. 3).

Above the layer of grey soil, rubble layers up to 1.8 m thick, which were created through the disintegration and demolition of the unused castle walls and their restoration in the Soviet era, were excavated. Construction ceramics were found among the rubble: pantiles, ordinary and special bricks, and floor bricks. Some of these finds contained paw, hoof (Figs. 4, 5), and finger prints.

Disorderly 20th-century stone paving (Fig. 6) was unearthed in the upper part of areas 12–15 and below this a 40–80 cm thick dark grey cultural layer dating to the late 14th–18th centuries. Iron artefacts and artefact fragments, small sherds of household pottery, and fragments of construction ceramics artefacts were discovered in it. Part of a heavy horse (several horses?) skeleton, which had been tossed into a pit and was not in anatomical order, was found in a pit in the NE corner of area 13. Two horse skulls with the snout upwards were discovered in the S part of area 14 (Fig. 7).

8 pav. Ploto 16 sienelės pjūvis iš ŠV. L. Girlevičiaus nuotr.

Fig. 8. The area 16 wall section as seen from the NW.

Area 16 was excavated to the NW of the NW corner of the donjon (Fig. 8) and the stratigraphy of the cultural layer was recorded in a section up to 4.5 m high. A layer of black soil near the donjon's N wall had formed above a layer, up to 25 cm thick, of lime mortar and small rubble. A fill layer and a layer created during the castle's construction that together were up to 1 m thick lay above the layer of black soil. Above these were layers, up to 2 m thick, of construction rubble and stones that had formed during the burning, disintegration, and deliberate demolition of the castle and above these lay layers from the 19th – late 20th centuries.

Arvydas Malonaitis,
Ilona Vaškevičiūtė,
Manvydas Vitkūnas,
Marius Jakelaitis

Panemunės pilis ir jos aplinka

Vykdydamas projektą „Panemunės pilies ir ją supančio parko pritaikymas viešojo kultūrinio turizmo reikmėms", 2011 m. Panemunės pilyje, vadinamoje Gelgaudų ar Vytėnų pilimi (UK 968), bei jos aplinkoje (Jurbarko r., Skirsnemunės sen., Pilies I kaimas) žemės judinimo darbų vietose, bendrame daugiau kaip 3500 m² plote 2011 m. LEU atliko archeologinius tyrimus ar žvalgymus. Planuota įrengti buitines ir lietaus nuotekynes pilies kieme ir už jo ribų, naują akmens riedulių grindinį pilies kieme, planiruoti pilies išorinius pakraščius iki projektinio gylio, tiesti elektros kabelį nuo transformatorinės iki pilies Š korpuso, pastatyti biologinius valymo įrenginius, įrengti vandens siurblinės šulinius, dvi automobilių aikšteles ir atstatyti asfalto dangą 3 kelių ruožuose. Detalieji tyrimai, apėmę apie 2000 m², vykdyti 3 etapais (1 pav.) nuo 2011 m. gegužės 25 d. iki lapkričio 15 d. Žemės kasimo darbus atliko LEU istorijos ir taikomosios istorijos specialybės I–IV kursų studentai bei keletas VDU studentų, taip pat samdomi darbininkai.

I etapu vykdyti detalūs archeologiniai tyrinėjimai buitinės ir lietaus nuotekynių tranšėjų vietose pilies kieme ir už jo ribų, elektros kabelio įvadų vietose, V korpuso pakraštyje bei žvalgomieji tyrinėjimai biologinio valymo įrenginių statybos ir vandens siurblinės šulinių įrengimo vietose.

35x1,5 m dydžio *perkasa I* kasta išilgai P sienos, 1,5 m atstumu nuo jos. Visame jos plote 16–20 cm gylyje aptikti buvusio grindinio likučiai. Akmenys buvo 37x31, 31x20, 33x27, 16x17, 11x14, 20x21 cm ir panašaus dydžio. Grindinio akmenys išlikę ne ištisai, o tik atskiruose jo kvadratuose, o akmenimis grįsto ploto viduryje buvo ir keli gerokai didesni – 59x35 cm dydžio akmenys. 2–2,5 m atkarpoje 50 cm gylyje atsidengė akmenų latakas su nuolydžiu į P korpuso pusę. Čia pastate yra padarytas latakas vandens ištekėjimui iš pilies teritorijos į šlaitą. Ši perkasos vieta buvo išplatinta į P pusę, siekiant sujungti ją su P korpuso kampu. Tačiau praplatinime grindinio jau neaptikta. Judintoje žemėje 20–60 cm gylyje buvo randama renesansinių koklių fragmentų ir juodosios keramikos šukių, gyvūnų kaulų. Tuoj po velėna aptikta čerpių duženų, plytgalių ir kitų statybinių atliekų.

12x1,5 m dydžio *perkasa II* kasta lygiagrečiai pilies R korpusui, 2,5 m atstumu nuo jo. Tik nuėmus velėną joje atsidengė 6 m ilgio ir 1,5 m pločio pastato pamatas, mūrytas iš raudonų plytų ir įgilintas iki 1,2 m.